

Топорецька З. М.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПО ФАКТАХ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Стаття присвячена проблемним аспектам початку кримінального провадження за кримінальними правопорушеннями про зайняття гральним бізнесом. У статті розглянуто особливості початку кримінального провадження про зайняття гральним бізнесом у разі самостійного виявлення слідчим, прокурором відомостей, які свідчать про вчинення зайняття гральним бізнесом, та у разі подання їм заяви (повідомлення) про вчинення зайняття гральним бізнесом.

Ключові слова: гральний бізнес, азартні ігри, початок кримінального провадження, досудове розслідування, заява про вчинення кримінального правопорушення.

Стаття посвячена проблемним аспектам початку кримінального провадження за кримінальними правопорушеннями про зайняття гральним бізнесом. У статті розглянуто особливості початку кримінального провадження про зайняття гральним бізнесом у разі самостійного виявлення слідчим, прокурором відомостей, які свідчать про вчинення зайняття гральним бізнесом, та у разі подання їм заяви (повідомлення) про вчинення зайняття гральним бізнесом.

Ключевые слова: игорный бизнес, азартные игры, начало уголовного производства, досудебное расследование, заявление о совершении уголовного правонарушения.

Гральний бізнес є одним з найнебезпечніших злочинів, що причиняє значну шкоду як окремій особі, яка попадає під його вплив, так і суспільству та державі в цілому. Зайняття гральним бізнесом є особливим злочином. Він відноситься до найбільш латентних злочинів в Україні, тому його виявлення вкрай складне.

Початок досудового розслідування зайняття гральним бізнесом має певні особливості, які обумовлюються способами вчинення цього злочину (організа-

ція, проведення або надання можливості доступу до азартних ігор), високою латентністю злочину (різноманітними способами приховування злочину, маскування під законну діяльність, використання новітніх технологій) та складністю встановлення особи злочинця. Основні проблеми початку кримінального провадження пов'язані перш за все з недосконалістю правового регулювання сфери грального бізнесу в Україні, недостатністю практичного досвіду та знань працівників правоохоронних

органів та недостатньо науковою розробленістю цієї проблеми.

Особливості початку кримінального провадження, приводи та підстави для його початку досліджувалися у роботах багатьох вчених процесуалістів та криміналістів, зокрема: Є. Д. Лук'янчикова, М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої, В. І. Сліпченка, О. Ю. Татарова, М. С. Цуцкірідзе, В. П. Шибіко, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та інших. Водночас гральний бізнес має певні особливості, які впливають на початок кримінального провадження і є недостатньо дослідженими в науковій літературі.

Враховуючи вищезазначене, метою цієї статті є висвітлення особливостей та проблемних аспектів початку кримінального провадження по фактах зайняття гральним бізнесом.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

КПК України 1960 року [1] передбачав таку стадію кримінального процесу і таку процесуальну дію для початку досудового розслідування як порушення кримінальної справи, до вчинення якої проводилася перевірка отриманої інформації про факти зайняття гральним бізнесом, а кримінальна справа порушувалася та починалося її розслідування у випадку наявності обґрунтованого приводу та достатньої підстави для її порушення. Натомість ст. 214 КПК України 2012 року [2] забороняє проводити досудове розслідування до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Виняток встановлений лише для огляду місця події.

Відповідно до ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Таким чином приводом для внесення відомостей про зайняття гральним бізнесом і відповідно початку досудового слідства є: заяви чи повідомлення про вчинення цього злочину або ж самостійне виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення цього злочину.

КПК 1960 року виділяв окремо приводи та підстави для порушення кримінальної справи та відповідно початку досудового розслідування. Водночас, як зазначає М. Є. Шумило, вивчення норм КПК 2012 року не дає чіткого уявлення про підстави для початку досудового розслідування. Вживання в КПК України при визначенні підстави для початку досудового розслідування словосполучень «виявлення ознак кримінального правопорушення», «обставин, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення», «заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення» мають неідентичне кримінально-правове значення і вимагають різного рівня обґрунтованості отриманих даних [3, с. 452–462].

Заяви, повідомлення про злочин зайняття гральним бізнесом, як правило, надходять від громадян, які проживають поряд, а також членів сімей та родичів самих гравців в азартні ігри з метою припинити їх участь у цьому.

Відповідно до ч. 1 ст. 60 КПК України заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим. Заявник є учасником кримінального провадження і має ряд

прав, зокрема: 1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; 2) подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи; 3) отримати інформацію про закінчення досудового розслідування [2].

Особливістю грального бізнесу є те, що часто заяви про злочин подаються так званими конкурентами у бізнесі, які підписуються сторонніми особами, що не мають жодного відношення чи зацікавленості у цьому, за окрему плату. Заяву про злочин також іноді подають «номінальні» організатори грального бізнесу чи працівники гральних закладів, які бояться притягнення їх до кримінальної відповідальності і бажають припинити злочинну діяльність. Відповідно до КПК України 1960 року такі заяви визнавалися окремим приводом до порушення кримінальної справи – явкою з повинною.

Як зазначає Ю.М. Грошевий, заява (повідомлення) про злочин – це направлена органам досудового розслідування чи до суду, інформація про злочин, що засвідчена певною особою (заявником), яка вважає себе непричетною до його вчинення [4, с. 8–15].

На думку В.С. Зеленецького заява (повідомлення) про злочин повинна містити хоча б один з двох елементів:

а) інформацію про ознаки злочину. Наприклад, заявник повідомляє про гральний бізнес, але просить не притягувати гравця чи працівника грального закладу (яким є один з його близьких родичів) до відповідальності;

б) прохання про притягнення яких-небудь осіб до кримінальної відповідальності незалежно від повноти викладення інформації про вчинений злочин [5, с. 18–32]. Навіть якщо в такій заяві не містяться достатні дані про наявність ознак злочину, вона тягне за собою обов'язок прийняти її та зареєструвати і почати досудове слідство, у процесі якого і будуть встановлені фактичні дані, які свідчать про вчинення злочину. Такі заяви зазвичай подають конкуренти по бізнесу, які точно знають особу організатора граль-

ного бізнесу (конкурента) і бажають усунути з ринку його гральний заклад.

Згідно ст. 216 КПК України розслідування зайняття гральним бізнесом належить до повноважень слідчих органів внутрішніх справ (далі – ОВС), отже такі заява чи повідомлення повинні бути подані до ОВС або ж до прокурора, якому відповідно до ч. 7 ст. 214 КПК України надається право зареєструвати таку заяву чи повідомлення про кримінальне правопорушення.

Оскільки КПК України не передбачає форму, зміст, обов'язкові елементи чи реквізити такої заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, незалежно від повноти викладу фактичних даних, форми їх подачі (усно, письмово), орган розслідування зобов'язаний прийняти та зареєструвати таку заяву, повідомлення. Відмова в її реєстрації та прийнятті з будь-яких причин згідно ч. 4 ст. 214 КПК України не допускається.

Заяви або повідомлення про зайняття гральним бізнесом фізичних осіб можуть бути усними або письмовими. Повідомлення ж юридичних осіб (їх посадових осіб) повинні бути викладені лише в письмовій формі. Оскільки КПК України не містить порядку прийняття таких заяв, повідомлень про злочин детально порядок прийняття таких заяв кожним з органів розслідування врегульовують спеціальні інструкції [6–8]. У всіх цих документах передбачено майже однаковий порядок їх прийняття.

Крім того згідно ч. 2 ст. 214 КПК України в Україні діє спеціальне Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – Реєстр), порядок його формування та ведення [9]. Відповідно це положення регулює і порядок внесення таких заяв, повідомлень про злочин до реєстру і передбачає інформацію, яку в обов'язковому порядку необхідно буде отримати від заявника (пункт 2.1. Наказу).

Як зазначає О.В. Капліна, заява (повідомлення) про злочин є приводом до початку кримінального провадження, якщо в ній містяться дані про першоджерело інформації. Заяви (повідомлення), що ґрун-

туються на здогадах, припущеннях, чутках або іншому невідомому першоджерелі, не можуть бути приводом до початку кримінального провадження [10, с. 96–101].

При зайнятті гральним бізнесом анонімні заяви можуть подаватися працівниками грального закладу чи іншими особами, які бояться свого викриття. Відповідно до п. 3.2 Інструкції про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються, вони фіксуються лише в режимно-секретних підрозділах і передаються до відповідних служб для використання при розкритті злочинів або запобіганні їм [6]. Це означає, що коли в анонімній заяві (повідомленні) міститься інформація про суспільно небезпечне діяння, то така заява (повідомлення) може стати приводом для її перевірки засобами ОРД. При цьому, якщо інформація з такої заяви підтвердиться, то приводом до початку досудового слідства стане фактично його виявлення правоохоронними органами, тобто самостійне виявлення слідчим чи прокурором з матеріалів ОРД обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Проте вказана анонімна заява (повідомлення) може в майбутньому, при легалізації матеріалів ОРД, бути джерелом інформації при необхідності встановити свідків чи співучасників злочину на досудовому слідстві. Першоджерелом речового доказу є сам предмет, тому анонімність речового доказу не впливає на його доказове значення, він може бути використаний для пошуку його автора за почерком чи іншими слідами на документі, який при розслідуванні зможе надати показання. Крім того письмове анонімне повідомлення про вчинення злочину конкретно особою може бути речовим доказом у справі про злочин, передбачений ст. 383 КК України (завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину).

Якщо ж заява, повідомлення про зайняття гральним бізнесом подається «номінальним» організатором грального

бізнесу, працівником грального закладу чи будь-яким іншим співвиконавцем злочину та носить характер явки з повинною, яка в КПК України 1960 року була окремим приводом до порушення кримінальної справи, на сьогодні така заява приймається та вноситься до Реєстру на загальних підставах та є приводом для початку досудового розслідування.

Такі заяви можуть подавати у випадку, якщо вказані особи не бажають продовжувати злочинну діяльність чи хочуть пом'якшити собі покарання за цей злочин, оскільки не відігравали серйозної ролі і не робили складних організаційних дій на його вчинення. Стимулом для волевиявлення до повідомлення правоохоронних органів про зайняття ними гральним бізнесом лежать різноманітні фактори, які за характером мотивації можна поділити на: а) внутрішні фактори особи, яка з'явилася з повинною, що визначають мотивацію її поведінки (страх перед кримінальним покаранням, прагнення до безпеки, душевного комфорту, страх за безпеку сім'ї, сором перед знайомими тощо); б) зовнішні фактори, які стимулюють до явки з повинною (зміна законодавства і посилення кримінальної відповідальності за даний злочин та визнання цього злочину особливо тяжким, притягнення до кримінальної відповідальності знайомих, постійні перевірки гральних закладів, осуд родичами такої діяльності тощо). Як зазначає М.С. Григор'єва, явка з повинною є одним із видів позитивної післязлочинної поведінки, оскільки, є однією з підстав звільнення від кримінальної відповідальності [11, с. 7].

Іншим приводом для початку досудового розслідування відповідно до ст. 214 КПК України є самостійне виявлення слідчим чи прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Такі відомості можуть бути отримані:

- в результаті безпосередньої діяльності слідчого (зокрема, у випадку розслідуванням ним інших злочинів);
- від оперативного-розшукових органів в результаті проведення ними ОРД;

– з інших джерел (ЗМІ, повідомлення в мережі Інтернет, оголошення тощо).

Гральний бізнес часто пов'язаний з діяльністю організованих злочинних груп та іншими злочинами, такими як ухилення від сплати податків, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, шахрайство, підроблення документів тощо. Під час розслідування цих злочинів слідчий при проведенні слідчих (розшукових) дій може отримати інформацію про вчинення зайняття гральним бізнесом. У цьому випадку джерелом, в якому будуть міститися відомості про вчинення цього злочину, які можуть бути внесені до Реєстру, є документи, в який міститимуться вказані відомості.

У випадку виявлення зайняття гральним бізнесом при розслідуванні інших злочинів відповідно до ст. 216 та 217 КПК України такі матеріали об'єднуються в одне провадження та розслідуються слідчим, який виявив цей факт і якому підслідний цей злочин. Якщо ж зайняття гральним бізнесом виявлено слідчим інших органів, яким не підслідний цей злочин, воно виділяється в окреме провадження і передається за підслідністю, а у випадку неможливості такого виділення прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів. Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором.

Приклад вчинення інших злочинів при зайнятті гральним бізнесом (шахрайства з виграшами в казино) було виявлено правоохоронними органами в Австралії. Колишній працівник одного казино купив за готівку будинок, що стало причиною його перевірки правоохоронними органами. Правоохоронці мали інформацію, що сім'я цієї особи займалася розповсюдженням наркотиків, а кошти для купівлі будинку були надані сім'єю. Але особа надала свій рейтинг гравця в казино для доведення того, що він, поставивши 20 000 австралійських доларів, за два тижні зміг виграти понад 400 000 австралійських доларів. У правоохоронців існували підозри, що співучасник у кази-

но сфальсифікував цей рейтинг гравця, але довести це їм не вдалося [12].

Повідомлення, опубліковані в засобах масової інформації (пресі) – це статті, замітки тощо. Під пресою розуміються періодичні і продовжувальні видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідцтва про державну реєстрацію, а також додатки до них у вигляді видань газетного та журнального типу (ст. 1 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні») [13].

Досить часто такі повідомлення про гральний бізнес з'являються по телебаченню, зокрема практично в кожній телепередачі «Гроші» [14] на телеканалі 1+1 журналісти викривають факти зайняття гральним бізнесом. Цінність такої інформації в тому, що журналісти можуть надати відеозапис з зафіксованим процесом вчинення злочину. Так, розміщений в цій програмі 13 грудня 2011 року сюжет про діяльність підпільного залу гральних автоматів в м. Києві біля аеропорту «Жуляни» неподалік райвідділу міліції став підставою для проведення перевірки даного закладу органами внутрішніх справ, вилучення грального обладнання та порушення кримінальної справи за фактом зайняття гральним бізнесом. Проте в цьому випадку приводом до порушення кримінальної справи було не повідомлення журналістів, а виявлення ознак злочину органом дізнання, хоча саме журналісти готували відео сюжет про даний факт злочину, самі спробували зіграти в азартну гру, зафіксували процес гри на відео і могли надати значно більше інформації про злочин, який вчинявся та надати об'єкти, що могли набути значення речових доказів (відеозапис, чеки тощо). Таким чином розміщені стаття чи відео сюжет є джерелом інформації, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Без сумніву, що отримана інформація про факти зайняття гральним бізнесом потребує перевірки, часто досить складно відрізнити азартну гру від неазартної,

оскільки межа між такими іграми є дуже тонкою. Тому КПК України передбачає при внесенні в Реєстр відомостей про кримінальне правопорушення фіксації в Реєстрі інформації про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

У процесі досудового розслідування слідчому необхідно встановити, чи підтверджується факт зайняття гральним бізнесом – основні ознаки азартної гри: ставка, виграш та випадковість; факти організації, проведення та надання можливості доступу до таких азартних ігор та інші обставини, які підлягають встановленню та доказуванню відповідно до ст. 91 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. № 1001–05 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Голос України. – 2012. – № 90–91.
3. Шумило М. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проекті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) / М. Шумило // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 452–462.
4. Досудове розслідування кримінальних справ: навч. – практич. посібник / за заг. ред. Ю. М. Грошевого. – Х.: Фінн, 2009. – 328 с.
5. Зеленецький В. С. Возбуждення уголовного дела / В. С. Зеленецький. – Х., 1998. – 340 с.
6. Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.04.2004 р. № 400 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 19. – Ст. 341.
7. Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах прокуратури України заяв і повідомлень про злочини: Інструкція Генеральної прокуратури України від 24 червня 2004 р. № 66/13-ок // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2009. – № 12. – С. 22.
8. Про порядок розгляду в Службі безпеки України звернень громадян та реєстрації, обліку заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини: Інструкція Служби безпеки України від 27 січня 2005 р. № 44 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 7. – Ст. 422.
9. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 17.08.2012 р. № 69: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/v0069900–12>.
10. Кримінальний процес: підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
11. Григор'єва М. С. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / М. С. Григор'єва. – Харків, 2007. – 20 с.
12. Звіт FATF Слабкі сторони сектору казино та грального сектору: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2009/8.07.09/c.pdf.
13. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
14. Офіційний веб-сайт телепередачі «Гроші»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://groshi.1plus1.ua>.

Toporetska Z. Features of criminal proceedings start on the facts of illegal gambling.

The article deals with the problematic aspects of the criminal proceeding start on the facts of illegal gambling. The article deals with the peculiarities of the beginning of criminal proceeding in case of detection by investigator or prosecutor information that suggest about illegal gambling, and in the case of application (message) about committing therein gambling. Applications for committing this crime are often served by «nominal» organizer of gambling, gambling workers and ordinary citizens who accidentally found evidence of gambling. Sometimes these claims are presented by players or members of their families. Self-identifying information about a crime by investigator or prosecutor is in the result of their direct action (in the case of the investigation other crimes by them), in the result of search operations or from other sources (media, post on the Internet, ads, etc).

Keywords: *gambling, gambling game, start criminal proceedings, pre-trial investigation, an application for a criminal offense.*

Стаття надійшла до редакції журналу 21.10.2014 р.